

ПИТАННЯ, ЩО ПОТРЕБУЄ ДОСЛІДЖЕННЯ

У №7 журналу “СіЧ” опубліковано статтю Л.Тарнашинської “Правочинність Франкового імперативу літературної “моди” в дискурсі українського шістдесятництва”. У ній, зокрема, стверджується, що я у Франкових текстах не вичитую “глибшого смислу, вкладеного письменником у визначальне для нього поняття таланту [...] і певної літературної моди” (с. 13). Ідеться про мою інтерпретацію Франкових поглядів із цього приводу (див.: *Шумило Н.* Під знаком національної самобутності. — К., 2003). Натомість, витворюючи власну гіпотетичну концепцію, Л.Тарнашинська проектує її на літературний процес 60-х років ХХ ст. Вольному, як кажуть, воля... Але я не погоджуюся зі згаданим твердженням.

З огляду на тему дослідження мене цікавила не власне теорія питання літературної моди, а конкретно-історична ситуація: ставлення І.Франка до моди на західноєвропейський модернізм як наслідок кризових явищ у Європі, а також мотивація його прагнень застерегти молодих українських письменників не так від учнівства (що не заперечує позитивних результатів), як від мавпування, копіювання бездіяльно-проминальних художніх творів, тим паче на початку ХХ ст. — у важливий період вибору нового шляху літературного розвитку. Історико-літературна проблема зумовила розгляд існуючої думки про моду періоду діяльності І.Франка (Лесь Українка, М.Євшан), яка здебільшого ототожнювалася з негативним ставленням до моди як до наслідування (вторинності), до того ж не органічних для українського літературного процесу художніх явищ. Наприклад, у рецензії на поему Й.Махара “Magdalena” І.Франко зазначив, що її автор не стільки поводитир чеських “модерністів”, скільки “модна етикетка”. Декадентство як нова літературна школа, що вирізняється, за твердженням Франка, нервовим роздрозненням, невдоволенням “з оточуючих обставин і почуттям власної безсилності та безцільності існування, слабо якимось приймається на чеській ґрунті: чеський темперамент, сангвінічний, повнокровний та енергійний, схильний розвиватися радше вшир, ніж вглибину, нерадо забирає в темні лабіринти психологічних тонкостей, не любить ритися у власнім внутрі та філософувати над “вічними” та нерозрешимими загадками буття, коли довкола кипить голосне, рухливе національне життя... Оттим-то поняття “чеський декадент” являється нам якоюсь *contradictio in adjectivo*¹. Щось подібне, з огляду на національний характер, міг сказати І.Франко і про українську літературну ситуацію. Саме тому його бентежила мода на декадентство в українській літературі.

Тримаючи в колі інтересів усю світову культуру, учений цікавився як літературами Заходу, так і Сходу. Ця обставина і вберегла його від “європоцентризму”. Невипадково світоглядна перспектива дальшого розвитку української літератури стала приводом для полеміки вченого з О.Луцьким, який у “Маніфесті” молодомузівців зорієнтував молоде творче покоління на західноєвропейський “тип людини, що втратила віру і надію”. Настрій зневіри в новітній українській літературі не влаштували і критиків “Української хати”, що не обмежувалися культом естетичної краси, а всіляко стимулювали вольовий імпульс творчого розвитку, не в останню чергу зумовлений національною ідеєю. М.Євшана як “хатянина”, що вбачав дальший поступ української літератури в національно іманентному розвитку (у світовому міжлітературному контексті, звісно), насторожував той факт, що українські письменники, мандруючи Європою, почасти виносили звідти, з огляду на недостатню обізнаність із кращими зразками іноземної літератури (а натомість підпадаючи під вплив моди), сумнівний художній досвід².

Непорозуміння з колегою стосовно міркувань І.Франка про “моду” засвідчує необхідність дослідження проблеми “просторових перетинів” теорії та історії літератури. Маю на увазі хоча б принцип ситуативності у критиці М.Драгоманова (теорія зростання української літератури “знизу вгору”) та І.Франка як організатора літературного процесу (неприйняття засадничих принципів “молодомузівців”). Цієї репліки можна було не писати, якби стаття Л.Тарнашинської не з’явилася в рубриці “Питання франкознавства”, що зобов’язує.

Наталія Шумило

¹ Франко І. З нової чеської літератури // Збір. тв.: У 50 т. — К., 1981. — Т. 29. — С. 476.

² Див.: Євшан М. Сучасна польська література і її вплив на нашу // Критика. Літературознавство. Естетика. — К., 1998. — С. 311.